

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРЕНІНГОВОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ**

Результативність професійної діяльності, насамперед педагогічної діяльності вихователя дошкільного навчального закладу, викладача вищої школи позиціонується певними змінами (кількісними та якісними), що відбуваються з одним чи групою людей під впливом педагога, тобто визначення рівня його професійної компетентності. Аналіз останніх досліджень з формування різних видів компетентності підтверджує актуальність, полікомпонентність та багатоаспектність означеної проблематики. Компетентність виступила предметом дослідження низки російських (І.Агапов, В.Болотов, І.Зимня, В.Серіков, А. Хуторський, тощо) та вітчизняних учених В Україні проблему формування компетентності досліджували в різних аспектах формування ключових компетентностей особистості (О.Я.Савченко); формування духовної і риторичної компетентності (Г.Саган); ключової компетентності особистості (С.Боднар); формування комунікативно-мовної компетентності студентів немовних вищих навчальних закладів (Т.Д.Лобанова); формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів (Л.С.Петухова); формування і розвиток мовних компетентностей учнів 5-6 класів (І.В.Волова); формування професійної компетентності учителів загальноосвітньої школи (Л.Г.Карпова) тощо.

Метою даної статті є висвітлення педагогічного потенціалу тренінгових занять у формуванні комунікативної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

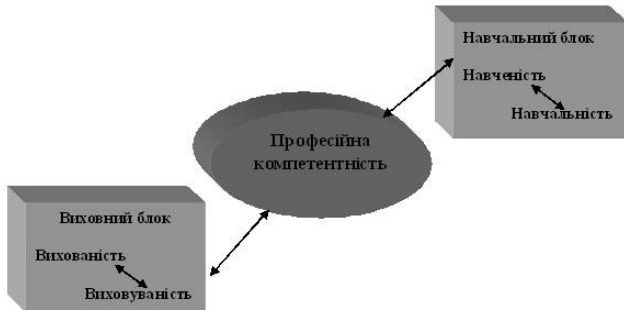
Професійна компетентність, за Л.Г.Карповою, складається з методологічної, практичної, діяльнісної, дидактико-методичної, спеціально-наукової, економіко-правової, екологічної, управлінської, інформаційної, комунікативної компетентності [6].

Професійна компетентність розглядається Л.С.Петуховою [9] як сукупність знань і вмінь, що визначають результативність праці; обсяг навичок виконання завдання; комбінація особистісних якостей і властивостей; комплекс знань і професійно значущих особистісних якостей; вектор професіоналізації; єдність теоретичної й практичної готовності до праці, здатності здійснювати складні культуровідові види дій.

Комунікативно-мовною компетентцією, за Т.Д. Лобановою, є інтегрована особистісна система міжкультурних вербальних та невербальних комунікативних стратегій, що зумовлені лінгвістично-комунікативними знаннями, здібностями, професійними вміннями, навичками, вітагенним досвідом, відносинами та певними властивостями особистості для досягнення комунікативних цілей та (взаєм) розуміння в ситуаціях формального та неформального спілкування. Структуру компетентності складає комбінація взаємопов'язаних пізнавальних та практичних навичок, знань, мотивів, цінностей та етики, відносин, емоцій та інших соціальних поведінкових компонентів, які разом можуть бути мобілізовані для ефективного функціонування в різних ситуаціях спілкування [7]. Комунікативна компетентність, за Н.Д.Ремез [8:149], включає володіння державною мовою, навички роботи в групі, знання та усвідомлення способів взаємодії з людьми тощо.

Згідно з концепцією О.В.Власової [3], професійну компетентність можна представити у вигляді блочної системи. Як бачимо зі схеми, компетентність є з одного боку результатом навчання з іншого – виховання.

Найпоширенішою формою підготовки з метою формування ряду компетентностей є соціально-психологічний тренінг (СПТ). Соціально-психологічний тренінг є специфічно психологічною технологією, що зорієнтована на використання активних методів групової роботи. Соціально-психологічні тренінги спрямовані передусім на розвиток і підвищення компетентності особистості у спілкуванні та коригування взаємостосунків у групі [11]. Залежно від конкретного спілкування вчені (А.Г. Дербенцова, А.В.Кунцевська, І.М.Цимбалюк) виокремлюють такі різновиди СПТ: перцептивний, рольовий, тренінг ділового спілкування, поведінковий, тематичний, навчальний, понятійний, навичковий, комунікативний, корекційний, особистісного зростання тощо.

З метою формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів було проведено низку тренінгових занять авторів-розробників А.Г. Дербенцової, А.В. Кунцевської – адаптованих нами для студентів педагогічних факультетів.

Перед проведенням тренінгу на формування вмінь і навичок розуміти та використовувати в професійній діяльності невербальні засоби виразності, нами було здійснено пілотне тестування студентів I курсу, яке мало за мету з'ясування вміння розуміти та використовувати невербальні засоби виразності у професійній діяльності. Наводимо зміст тесту.

Культура мовлення

Назва вправи	Зміст														
Мовлення як форма спілкування	Групове обговорення питань: "Що означає вміння спілкуватися?" "Які помилки спілкування трапляються у Вашій професійній діяльності?" Завдання для самоаналізу та подальшого обговорення: скласти й проаналізувати перелік особистісної мети з розвитку власних можливостей спілкування; скласти й проаналізувати перелік коливних і майбутніх складних і важких ситуацій спілкування у професійній діяльності														
Комунікативні якості мовлення	Сучасне вчення про комунікативні якості правильного мовлення розробив Б. М. Головін. Якості мовлення він виділяє на основі співвіднесення мовлення з іншими поняттями: Мовлення – мова (правильність, багатство, чистота); Мовлення – мислення (логічність, простота, ясність, лаконічність) Мовлення – естетика (образність, виразність, милозвучність) Правильність мовлення — це дотримання в мовленні таких норм: вимови; наголосу; лексики; стилістики; морфології; словотворення; синтаксису. Правильність — головна комунікативна якість мовлення. Правильність мовлення ніби обумовлена структурою мови: достатньо добре знати цю структуру, щоб говорити правильно. Тому й розвиток навичок мовлення має передусім ґрунтуватися на знаннях норм літературної мови. Багатство мовлення — різноманітність мовних засобів, що використовуються: широта активного словника; різноманітність морфологічних форм; різноманітність синтаксичних конструкцій. Чистота мовлення — відсутність у мовленні не літературних, діалектних, жаргонних, просторічних, вульгарних слів; а також іншомовних слів, що вживаються без потреби. Уся ця лексика додає мовленню грубого, фамільярного характеру. Обираючи слова для побудови висловлювання, нам варто враховувати сферу розповсюдження слова. Деякі слова мають обмежену сферу розповсюдження: лексичні новоутворення; застарілі слова; слова іншомовного походження; професіоналізми; жаргонізми; діалектизми; розмовні та простомовні слова; мовленнєві штампи. Іжживання завжди повинне бути вмотивованим умовами контексту.														
Риторика	Учасники в парах відпрацьовують техніку мовлення: кожен по черзі читає партнерові імпровізовану лекцію, у той час як інший уважно слухає та аналізує мовлення за якостями														
Мовлення — інструмент учителя	Групове обговорення проблеми культури мовлення вчителя. Тренер записує озвучені учасниками складові до таблиці (можливо, переформулюючи)														
	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Компоненти процесу формування мовленнєвих умінь</th> <th>Критерії оцінювання</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Зміст мовлення</td> <td>Новизна; актуальність; конкретність; цільова спрямованість</td> </tr> <tr> <td>Структура мовлення</td> <td>Тривалість звучання; використання мовленнєвих засобів</td> </tr> <tr> <td>Комунікативні ознаки</td> <td>Інформативність; логічність; точність; чистота</td> </tr> <tr> <td>Звукове оформлення</td> <td>Ритміко-інтонаційна виразність</td> </tr> <tr> <td>Практична спрямованість</td> <td>Привертати увагу слухачів до потрібної інформації; утримувати інтерес до неї; переконувати; спонукати до дії</td> </tr> <tr> <td>Іміжі учителя</td> <td>Ставлення до слухачів; ерудованість; емоційність; стиль</td> </tr> </tbody> </table>	Компоненти процесу формування мовленнєвих умінь	Критерії оцінювання	Зміст мовлення	Новизна; актуальність; конкретність; цільова спрямованість	Структура мовлення	Тривалість звучання; використання мовленнєвих засобів	Комунікативні ознаки	Інформативність; логічність; точність; чистота	Звукове оформлення	Ритміко-інтонаційна виразність	Практична спрямованість	Привертати увагу слухачів до потрібної інформації; утримувати інтерес до неї; переконувати; спонукати до дії	Іміжі учителя	Ставлення до слухачів; ерудованість; емоційність; стиль
Компоненти процесу формування мовленнєвих умінь	Критерії оцінювання														
Зміст мовлення	Новизна; актуальність; конкретність; цільова спрямованість														
Структура мовлення	Тривалість звучання; використання мовленнєвих засобів														
Комунікативні ознаки	Інформативність; логічність; точність; чистота														
Звукове оформлення	Ритміко-інтонаційна виразність														
Практична спрямованість	Привертати увагу слухачів до потрібної інформації; утримувати інтерес до неї; переконувати; спонукати до дії														
Іміжі учителя	Ставлення до слухачів; ерудованість; емоційність; стиль														
	Вправи для розвитку мовлення в діалозі														
Диспут	Робота в мікрогрупах. Кожній групі видають картку з твердженням — одне твердження на дві групи. Одна група готує аргументи "за", інша — "проти" цього твердження. Презентація відбувається таким чином: спочатку група "за" оголошує аргумент, група "проти" — контраргумент (можливо, порадивши та перефразувати аргумент першої групи). Перша група перефразовує контраргумент та висловлює свій наступний аргумент. Ведеться запис на фліп-чарті. Умовою перефразування є збереження змісту тексту. Тренер може обрати твердження з матеріалів тренінгу або запропонувати учасникам придумати теми самостійно. Аналіз: обговорення використаних способів аргументації, а також успішних стратегій аргументації та контраргументації														
Упевнені інтонації	Викликають двох добровольців. Ведучий за допомогою навідних запитань з'ясовує спірну для учасників тему таким чином, щоб вони дотримувалися протилежної думки. Після того як спірна тема з'ясована, ведучий оголошує "публічні дебати", тривалість яких складає 3 хвилини. За цей час кожний із суперечників повинен спробувати прихилити опонента до своєї точки зору. Після закінчення відведеного часу решта учасників повинна голосуванням виявити, у кого з														

	учасників у голосі переважали найупевненіші інтонації. Переможуть дебати відразу ж зустрічається з наступним добровольцем. І так доти, доки всі учасники тренінгу не стануть учасниками дебатів. Під час обговорення варто виписати ті критерії, на які учасники спиралися, визначаючи, у кого із спостережливих були найуверненіші інтонації.
Мистецтво самопрезентації	Складання презентації — робота в мікро групах. На початку тренер дає коротку інформаційну викладку та фіксує на фліп-чарті основні положення щодо створення успішної презентації (виступу, присвяченого певній проблемі, що має на меті зацікавити аудиторію). Далі учасників об'єднують у групи, кожна з яких має зробити, цікаву змістовну презентацію на 15 хвилин.

Тест "Чи розумієте Ви мову міміки та жести?"

1. Ви вважаєте, що міміка та жести — це: а) спонтанне вираження стану людини в конкретний момент; б) додаток до мовлення; в) зрадницький прояв нашої підсвідомості. 2. Чи вважаєте Ви, що в жінок міміка виразніша, ніж у чоловіків? а) Так; б) ні; в) не знаю. 3. Ви вгадуєте із друзями: а) радесним окликом "Привіт!"; б) сердечним потискуванням руки; в) легкими обіймами; г) стриманим жестом руки; д) поцілунком у щічку. 4. На Вашу думку, в усьому світі одне й те саме означають такі міміка і жести (дайте три відповіді): а) коли хитають головою; б) коли кивають головою; в) коли морщать носа; г) коли морщать лоба; д) коли підморгують; е) коли всміхаються. 5. Найвиразнішою є така частина людського тіла: а) стопа; б) нога; в) рука; г) кисть руки; д) плечі. 6. Найвиразнішим, на Вашу думку, є такі частини Вашого обличчя (дайте дві відповіді): а) лоб; б) брови; в) очі; г) ніс; д) губи; е) куточки рота. 7. Коли Ви проходите повз вітрину магазину, в якій відбивається Ваше відображення, Ви в першу чергу звертаєте увагу на: а) те, як мені пасує одяг; б) зачіску; в) ходу; г) поставу; д) ні на що. 8. Якщо хтось, розмовляючи чи сміючись, часто прикриває рота рукою, це означає, що: а) йому є що приховувати; б) у нього некрасиві зуби; в) він почав соромитися. 9. На що Ви, в першу чергу, звертаєте увагу стосовно Вашого співрозмовника? а) На очі; б) на рота; в) на руки; г) на позу. 10. Якщо Ваш співрозмовник, розмовляючи з Вами, відводить очі, то це означає: а) нечесності; б) невпевненості у собі; в) зібраності. 11. Чи можливо за зовнішнім виглядом упізнати злочинця? а) Так; б) ні; в) не знаю. 12. Чоловік розмовляє з жінкою. Він це робить тому, що: а) перший крок завжди робить чоловік; б) жінка несвідомо дає зрозуміти, що хотіла б, щоб з нею заговорили; в) він достатньо мужній для того, щоб отримати відмову. 13. У Вас склалися враження, що слова людини не відповідають тим "сигналам", які можна отримати з її міміки та жестів. Ви більше повірите: а) словам; б) сигналам; в) вона взагалі викликає у вас підозру. 14. По-ірри на зразок Мадонни чи Принца демонструють публіці жести, що мають однозначно еротичний характер. На Вашу думку, за цим приховується: а) звичайне філіярство; б) вони "заводять" публіку; в) це виявлення їхнього особистого настрою. 15. Ви переглядаєте на самоті страшну детективну кінострічку. Що з Вами відбувається? а) Дивлюся цілком спокійно; б) реагую на те, що відбувається, кожного миттю кліткою; в) закриваю очі під час особливо жактивних сцен. 16. Чи можна контролювати свою міміку? а) Так; б) ні; в) лише окремі елементи. 17. Активно філіркуючи, Ви "освідчуєтесь" переважно: а) очима; б) руками; в) словами. 18. Чи вважаєте Ви, що більшість Ваших жестів: а) копіюють жести інших людей; б) передаються з покоління в покоління (наслідуються); в) закладені в нас від природи. 19. Якщо в людини є борода, для Вас це є ознакою: а) мужності; б) того, що людина хоче привернути своє обличчя; в) того, що ця людина лінується голитися. 20. Багато людей стверджують, що права та ліва частини обличчя у них відрізняються. Чи згодні Ви з цим? а) Так; б) ні; в) лише у людей пожилого віку.

Ключ до тесту

№ питання	Бали за відповідь					
	а	б	в	г	д	е
1	2	4	3			
2	1	3	0			
3-5	0	0	1	1	0	1
6	2	1	3	2	3	2
7	1	3	3	2	0	
8	3	1	1			
9	3	2	2	1		
10	3	2	1			
11	0	3	1			
12	1	4	2			
13	0	4	3			
14	4	2	0			
15	4	0	1			
16	0	2	1			
17	3	4	1			
18	2	4	0			
19	3	2	1			
20	4	0	2			

Опрацювання результатів

• 77-56 балів. У Вас чудова інтуїція та здатність розуміти інших. У Вас є спостережливості та "чуття". Але Ви занадто покладаєтесь у своїх судженнях на ці якість. Якщо Вам посміялися, Ви вже готові повірити, що Вам свідуються в кохани. Ваші "висновки" надто поспішні, і тому Ви ризикуєте помилитися. Врахуйте це, і Ви матимете шанс чудово розуміти людей.
 • 55-34 бали. Спостереження за людьми дає Вам задоволення. Але Ви ще не зовсім умієте використовувати цю інформацію в реальному житті, наприклад, для того щоб правильно будувати свої взаємини з довколишніми. Ви занадто сильні розуміти буквально сказані Вам слова, не розуміючи їхнього підтексту. Розвивайте інтуїцію та більше покладайтеся на відчуття!

Проведене тестування засвідчило недостатню підготовку майбутніх вихователів до сприймання та розуміння невербальних засобів виразності та її вільного використання. Переважна більшість респондентів (65%) контрольної та 70% експериментальної групи набрали під час відповідей на тестові запитання від 35 до 55 балів. Після проведення тестування було проведено низку тренінгових занять спрямованих на розвиток розуміння невербальних засобів виразності. Наводимо приклад тренінгу "Невербальна комунікація" (автори-розробники А.Г.Дербенцова, А.В.Кунцевська) – адаптований нами для студентів педагогічних факультетів.

Невербальна комунікація

Мета цієї серії вправ: розвиток умінь і навичок розуміти, вживати та рефлексувати в професійній діяльності невербальні засоби спілкування. Перспективу подальшого дослідження бачимо в розробці та подальшому експериментальному апробуванні тренінгових занять, що мають за мету формування та вдосконалення вмінь і навичок виразного читання в студентів дошкільних факультетів.

Назва вправи	Зміст
Іді-руч	Учасники стоять у коло. Кожен по черзі вимовляє своє ім'я, супроводжуючи його певним рухом
Безмовна Сідм-презентація	Кожен з учасників презентує себе групи в будь-якій символічній формі, не використовуючи слів (за допомогою жестів, поз, пантоміми)
Ігра Контакт	Кожен з учасників має в будь-якій невербальній формі встановити позитивний контакт із групою
Увага	Вимагається увійти до уявної групи, привітатися з дітьми й повернутися до себе увагу без мовного спілкування — засобами міміки, пантоміми, зору. Потім потрібно звернутися до якогось дитини, використавши різні прийоми (прохання, вимога, попередження, похвала, жарг, запитання, натяк, наказ, побажання тощо). Необхідно знати не тільки потрібні інтонації, але й пластику мимно-пантомімною інтонації, правильне положення тіла (стежити за м'язовою свободою і знімати зайве м'язове напруження). Потрібно бути готовим зреагувати в несподіваних ситуаціях (наприклад: увійшов до групи, Ви чистите вухом сміх).
Відогадки, що я відчуваю	Ведучий пропонує 2-3 учасникам залишити приміщення та подумати, яким чином кожен із них може зобразити за допомогою міміки, жестів, інтонації стан, в якому він знаходиться в даний час. Потім кожен із них виконує це завдання перед членами групи, а вони мають якомога точніше визначити цей стан у процесі загального обговорення
Улюблений казковий герой	Ведучий пропонує учасникам розподілитися на творчі підгрупи (4-5 чоловік) та за допомогою невербальних засобів виразності зобразити уривок з улюбленої казки. По черзі кожна підгрупа демонструє завдання. Інші учасники відгадують.
Відогадки пісню	Робота проводиться творчими мікро групами (2-3 учасника). Учасники розподіляються на мікро групи. Ведучий дає завдання, за допомогою невербальних засобів виразності зобразити уривок улюбленої дитячої пісні. Учасники виконують завдання, згодом кожна творча група по черзі демонструє завдання, інші учасники відгадують.
Відогадки, хто я такий?	Учасники загадують себе в образ будь-якої тварини. Потім за сигналом кожний учасник позиціонує свій образ за допомогою невербальних засобів виразності. Інші учасники відгадують. Опізнаткова тематика: морська тварина, лісова тварина, м'які та домашні тварини, птахи тощо.
Відогадки який у мене настрій	Учасники по черзі позиціонують свій внутрішній стан (настрій) за допомогою невербальних засобів виразності. Всі інші учасники намагаються вгадати.
Візуальне чуття	Учасники сідвають по вулу. Тренер просить, щоб кожен уважно подивився в обличчя інших учасників. За 2-3 хвилини всі мають заплістити очі й спробувати уявити обличчя інших членів групи. Упродовж 1-2 хвилин потрібно фіксувати в пам'яті обличчя, яке вдалося уявити найкраще. Після виконання вправи група обмінюється своїми враженнями та повторює вправу. Цього разу потрібно відтворити в пам'яті якнайбільшу кількість обличчя учасників. Мета вправи: вдосконалювати перцептивні навички сприйняття одне одного.
Крізь скло	Один з учасників загадує текст, записуючи його на папері, але передає його інш крізь скло, тобто мимовою й жестами. Група намагається зрозуміти та назвати те, що було передано. Ступінь об'ягіння переданого та записаного текстів свідчать про якість встановленого контакту.
Фіксація жестів	Учасникам тренінгу пропонується поєднати новий матеріал (у ролі дітей — кошеня). Співучі фіксують жести та оцінюють їх. У такий спосіб відпрацьовують всі типові педагогічні жести.
Міміка	Заняття з мимичних рухів: учасники в парах дають одне одному мимичні завдання (наприклад, висловити мимично: невдоволення, гнів, образу, радість, схвалення), а потім міняються ролями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністратор школи. Тренінги з розвитку комунікативності вчителів / уклад. А.Г.Дербенцова, А.В.Кунцевська. – Х.: Вид група "Основа", 2009. – 191 с.
2. Вачков І.В. Основы технологии группового тренинга / И.В. Вачков. – М., 1999.
3. Власова О.І. Педагогічна психологія / О.І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
4. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю.Н.Емельянов. – Л., 1985.
5. Зайцева Т.В. Теория психологического тренинга. Психологический тренинг как инструментальное действие / Т.В.Зайцева. – СПб.: Речь, М.: Смысл, 2002.
6. Карпова Л.Г. Формування професійної компетенції вчителів загальноосвітньої школи: автореф. Дис. канд.пед. наук: 13.00.04 / Л.Г.Карпова. – Харків.
7. Лобанова Л.Д. Системний підхід у формуванні комунікативно-мовної компетенції студентів немовних вищих навчальних закладів. Дис. канд.пед. наук: 13.00.04 / Т.Д. Лобанова. – Одеса, 2009.
8. Рemez Н.Д. Професійні компетенції педагогічних працівників, залучених до адміністрування зовнішнього незалежного оцінювання в пунктах тестування / Н.Д.Рemez // Наука і освіта. – №10. – 2009. – С.145-149.
9. Петухова Л.С. Педагогіко-методичні засади формування інформативних компетенцій майбутніх учителів початкових класів: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Л.С. Петухова. – Одеса, 2009.
10. Турлицева Л.В. Психологія тренінгу для школярів / Л.В.Турлицева. – Х.: Вид. Гр група "Основа", 2009. – 124 с.
11. Цимбалюк Л.М. Психологія спілкування: навч. посіб. Л.М.Цимбалюк. – К.: "Професіонал", 2007. - 464 с.

Подано до редакції 12.03.10

РЕЗЮМЕ

В статті розглядаються питання використання тренінгу в мовленнєвій підготовці студентів дошкільних факультетів; аналізуються різновиди соціально-психологічного тренінгу, як однієї з форм формування комунікативної компетенції майбутніх вихователів.

Ключові слова: тренінг, вихователів, комунікативна компетенція.

Ю.А. Руденко ПЕДАГОГІЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ТРЕНИНГОВОЙ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена рассмотрению вопросов использования тренингов в речевой подготовке студентов дошкольных факультетов. Автором анализируются разновидности социально-психологического тренинга, как одной из форм формирования коммуникативной компетенции будущих воспитателей.

Ключевые слова: тренинг, воспитатель, коммуникативная компетенция.

J.A. Rudenko PEDAGOGICAL POTENTIAL OF EDUCATIONAL TRAINING FORMS IN TERMS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE EDUCATORS

SUMMARY

The article considers some questions of using trainings in speech preparation of pre-school faculties students. The author analyzes some versions of social and psychological training as a form of forming future educators' communicative competence.

Keywords: training, educator, communicative competence.